

Du keliai¹

Liudvikas Abramovičius

Nėra abejonių, kad dėl to, jog iki šios nėra sureguliuoti lenkų ir rusų santykiai, kalta mūsų šalis - „amžinai rusiška“, kaip ją vadina oficiali ir pusiau oficiali historiografija. Toks pavadinimas neseniai atsirado ir mūsų publicistikoje. Mūsų šalis nenutrūkstamais ryšiais yra susieta su Lenkija, nors iš tikrųjų, kaip parodo realybė, tai yra lietuvių ir baltarusių santykis.

Nuo senų laikų vyksta lenkų-rusų ginčas ir visada kildavo klausimas, kas, visų pirma, turės įtakos Baltarusijai, o vėliau Lietuvai ir Ukrainai. Rusijos imperializmas susijusių aplinkinių regionų sujungimą su pagrindine šalies dalimi laikė ir laiko savo svarbiausiu uždaviniu ir savo istorine misija. Įgyvendinama šiuos siekius Rusija susidūrė su natūraliomis kliūtimis, kurios pasireiškė istorinių tradicijų pavidalu ir siekia senuosius laikus (nuo Horodlės unijos², kuri paskatino Lietuvos ir Baltarusijos trauką link etnografinės Lenkijos). Lenkų tauta šias tradicijas saugojo kaip didžiausias brangenybes, o savo svajose tobulino būsimą nepriklausomą lenkų valstybę, į kurios sudėtį be jokių ginčų įėjo ir istorinė Lietuva.

Savanoriška abiejų tautų unija (iš tikrųjų tai dviejų sluoksnių, kurie anksčiau buvo lygiareikšmiai), besiremianti lygiateisiškumo principais, dėl bendros gynybos atsisakė bet kokių smurto ir prievartos elementų ir žmonijos istorijoje tai buvo išskirtinis reiškinys. Unija didelį poveikį turėjo tautinei psichikai, kuriai net stipriausi kirčiai ir persekiojimai negalėjo jokio poveikio padaryti. Tuo labiau, kad šitas ryšis nebuvo mechaniškas, bet įgavo dviejų beveik išsprendžiančių veiksmų beveik pilno susilieimo formą: lenkų šlėktos iš vienos pusės ir lietuvių-rusų iš kitos.

Tai taip pat buvo beveik natūrali Lenkijos valstybės idėjos, kad turi būti apimtos lenkų, lietuvių ir rusų žemės, išraiška. Jogailos idėja buvo vertinama kaip kilniausia praeities tradicija, kurios neigimas buvo laikomas nacionaline išdavyste. Ši idėja savo pavojingiausiu priešū matė rusų nacionalizmą, o

¹ Išversta pagal: Abramowicz, Ludwik (1912). „Dwie drogi“. *Przegląd Wileński*, 27.01.(09.02).1912.

² Horodlės unija – LDK kunigaikščio Vytauto ir Lenkijos karaliaus Vladislovo Jogailos susitarimas, sudarytas 1413 m. spalio 2 d. Horodlės pilyje prie Vakarų Bugo upės. Šio susitarimo esmė buvo dviejų šalių valstybinių sistemų unifikacija, o taip pat LDK katalikų bajorams tų pačių teisių, kokias turėjo Lenkijos šlėkta, suteikimas. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba*.

kovą su juo laikė priemone prieš bandymus būti surusintiems. Jogailos idėja, kaip pagrindinis ginčo turinys, nors ir ne visada aiškiai suformuluotas ir pakankamai sąmoningas, sudaužydavo bet kokius rusų ir lenkų bandymus susitarti net ir šalyje.

Tačiau tai – *tempi passati*³.

Su demokratijos plėtra kartu atėjo ir tautinių masių nacionalinis sąmoningumas. Bajorai prarado savo dominuojančią padėtį. Į viešąją areną įžengė naujos jėgos ir lemiamą vaidmenį ėmė vaidinti veiksniai, į kuriuos iki tol nebuvo kreipiama dėmesio. Žlugo pergyventos politinės formos, atsirado naujų, atitinkančių pakitusias sąlygas, kurios yra šiuolaikinių demokratinių santykių kūriny. Atsirado iki tol nežinoma autonomijos sąvoka.

Lenkijos Karalystė pateikė savo prašymą dėl autonomijos, Lietuva – savo. Lenkija, kaip labiau vienalytis ir išsivystęs organizmas, suformulavo savo norus trumpai ir aiškiai, tuo tarpu Lietuva ir Baltarusija, kurios dar tik buvo pabudimo ir politinės minties formavimosi stadijoje – nesugebėjo savo siekių aiškiai apibrėžti, bet pačią tendenciją, be jokios abejonės, jau buvo galima pajauti.

Jauna Lietuvos ir Baltarusijos visuomenė, neturinti jokio istorinių tradicijų bagažo, suformavo savarankiško lietuvių ir baltarusių teritorinio vieneto koncepciją be jokių svyravimų, natūraliai ir lengvai. Mūsų šalies lenkų visuomenė, dėl savo nedidelio skaičiaus, buvo priversta savo politiką pritaikyti prie daugumos gyvuojančių judėjimų. Taip pat, šita visuomenė iš karto negalėjo nutraukti santykio su visa ideologine praeitimi, kuri buvo paveldėta iš savo kartų, ir tokiu būdu greitai susigyventi su nauja, daugumai tiesiog erezija kvepiančia, pasaulėžiūra. Naujos sąvokos sunkiai skynėsi sau kelią.

Šis procesas trunka, plečiasi ir didina savo veiklos sritis. Sąvoka „čionykštiškumas“, suranda vis daugiau pasekėjų, sukuriamas atskiras Seimo lenkų deputatų iš Lietuvos ir Rusios⁴ judėjimas. Taip pat, yra nepaneigiamų faktų, pasakančių iškalbingai apie mūsų šalies lenkų visuomenės pokyčių dinamiką. Mintys apie tai, kad Lietuva ir Baltarusija yra atskiros šalys, turinčios savo atskirus interesus ir savo plėtros kelius, nesusijusius su Lenkijos Karalyste, įgauna vis daugiau teisių ir tampa Lenkijos politinės minties pagrindu mūsų žemėje.

³ *Tempi passati* (it.) – praeitis, praėjęs laikas. – *Vertėjo pastaba*.

⁴ Turima omenyje Dūmos frakcija „Lenkijos-Lietuvos-Baltarusijos judėjimas“, surkurta lenkų deputatų, išrinktų šalies lietuviškose-baltarusiškose teritorijose, III Valstybės Dūmoje. Judėjimo nariais tapo deputatai lenkai Juozas Montvila (lenk. Józef Montwił), Stanislovas Vankovičius (lenk. Stanisław Wańkiewicz), Stanislovas Maciejewičius (lenk. Stanisław Maciejewicz), Kazimieras Zaviša (lenk. Kazimierz Zawisza), Henrikas Šventiškis (lenk. Henryk Świącicki), Vladislovas Essmanas (lenk. Władysław Essman), o taip pat lietuvis Motiejus Tėvoniškis. Lenkijos-Lietuvos-Baltarusijos judėjime dominavo krašto ideologija. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba*.

Таčiau, mes dar turime protų, kurie nesugeba blaiviai matyti pasaulio ir tinkamai samprotauti. Frazės ir etiketės sudaro jiems pagrindinius dalykus, pažadina jų stabmeldiškus jausmus. Jie pašventintų formulių palietimą skalpeliu laiko šventvagyste ir skausmingu dalyku.

Bent jau taip galima spręsti pagal J. Hl.⁵ straipsnį „Kurjer Litewski“*, aprašantį Jogailos idėją. J. Hl. nemano, kad Jogailos idėja mirė ir laiko ją blogu dalyku, kad „ji palaidojama be tinkamo įsigilinoimo į ją“. J. Hl. turbūt neįsigilinęs į ją tinkamai, priėjo prie išvados, kad Jogailos idėjos pagrindinis principas yra tautų susijungimas bendrai gynybai pagal tokias sąlygas: „lygūs su lygiais, laisvi su laisvais“. Apibrėžimas ypač savavališkas ir prieštaraujantis bendriesiems teiginiams, bent jau tiems, kokius vartoja rusų nacionalistai. Jie Jogailos idėją supranta kaip siekį atstatyti Lenkijos valstybę su iki padalijimų buvusiomis sienomis, kaip mūsų šalies interesų priderinimą prie Lenkijos interesų ir kaip Vilniaus priderinimą prie Varšuvos. Tokių ir panašių nerealių pažiūrų pateikimas buvo mano straipsnio tikslas. J. Hl. kaip pagrindinį „Jogailos idėjos“ principą nurodo teiginį: „lygios teisės ir laisvės visiems“. Tai visiškai naujas aiškinimas, kuris neleidžia iš esmės pradėti diskusijų, kadangi J. Hl. turi omenyje vieną, o aš kitą. J. Hl. vaidina, kad jis šito dalyko nemato, nes toks teigimas jam ginklą iš rankų išmestų ir atimtų galimybę daryti užuominas, kad parašyti straipsnį mane paskatino politinis oportunizmas. Ponui J. Hl. kaip tik mažiausiai reikia pasirodyti su panašiais pareiškimais!

Taip pat be reikalo J.Hl. moko, kad turime priėti prie įsitikinimo, kad mūsų nors ir gana kukliai suformuoti siekiai niekada nebus palaiminti rusų nacionalistų. Visiems yra tai gerai žinoma, o pirmoje eilėje „Przeгляд Wileński“*, kuris neturėjo ne menkausio ketinimo prašyti patvirtinimo iš Rusijos ir Lenkijos nacionalistų, nors ir nebuvo net ir menkausių abejonių, kad iš abiejų pusių bus sulaukta priekaištų.

Sulaukėme iš abiejų pusių, kurios yra politiškai priešingos, keisto aplinkybių sutapimo. Buvo užpulta ta pati straipsnio pastraipa, kurioje yra teigiama apie tai, kad negalime nuspręsti kokia bus mūsų krašto ateitis ir kokia kryptimi vyks plėtros procesas. J. Hl. ta ateitis nėra paslaptis, nes Lenkijos visuomenė iš protėvių paveldėtose vertybėse atpažįsta Jogailos idėją ir šį pagrindinį turinį mato ne tik kaip savo, bet ir kaip visos šalies ateities kelrodę žvaigždę. J. Hl. nuolat turi iliuzijų, kad lenkų visuomenė

⁵ Inicialiai „P. J. Hl.“ Priklauso Juozui Glazkui (lenk Józef Hłasko) (1856—1944) - Lenkijos politikui ir publicistui. Jis laikėsi nacionalinių demokratinių pažiūrų, XX a. pradž. buvo Vilniaus laikraščių, atitinkamų pažiūrų „Goniec Codzienny“ ir „Kurier Wileński“ redaktorius. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba.*

yra mūsų šalies esminis veiksnys ir, kad jos nuorodų klausysis kitos tautos. Geras galvojimas apie save yra pusė laimės. Deja, ne kiekviena laimė yra prieinama.

Reikia būti visišku trumparegiu, kad nematyti kaip lietuviai ir baltarusiai Jogailos idėjai (pagal jų supratimą - tai unija su Lenkija) yra, jeigu ne priešiški, tai abejingi. Kadangi savo politinių idealų aiškiai suformuoti jie dar nespėjo, sunku šiandien yra kalbėti apie ateities perspektyvas. Tačiau, nėra abejonių, kad lenkų visuomenė negali vesti tokios politikos, kokios ji nori neatsižvelgdama į Lietuvos ir Baltarusijos žmonių norus.

Šią tiesą privalo gerai suprasti „Виленский вестник“*, kuris pastebi „Przeгляд Wileński“ išpažintyje kažkokią mistifikaciją. Lenkus laikome bendrais savo krašto gyventojais, o ne šalies šeimininkais. Todėl apie lenkų likimus nei viena iš tautų savarankiškai nuspręsti negali ir savo siekių kitoms tautoms neturi teisės primesti. Be to, tam, kad bendras darbas ir bendri siekiai taptų galimi, reikia iš pradžių įdėti daug pastangų į tamsių liaudies masių sąmoningumo ir kultūros plėtrą.

Ši užduotis šiandien yra svarbiausia. Individualių pastangų ir priemonių dėka galime prieiti prie visumos. Naudojant įvairiapusę analizę, galima sukurti sintezę. Nacionalistai nemėgsta visų šio metodo rūšių. Jie siekia palenkti gyvenimą prie savo dirbtinai sukurtų arba priimtų koncepcijų ir senai praėjusių laikų palikimo. Taip pat bijo pažiūrėti realybei į akis, kad neišbyrėtų į dulkes fetišai, kuriems jie lenkiasi ir skiria išskilmingas maldas.

Bet gyvenimas vis juos aplenkia.